

NOTA SOBRE LA PREGUNTA ANTROPOLÒGICA LUL·LIANA

1. Introducció

Antoni Bonner em va fer notar –cosa que li agraeixo sincerament– que a l'apartat «El hombre como acto de ser» del meu llibret *Llull* (Ediciones del Orto, Madrid 1995) hi havia una errada semàntica, que jo consider important.

Efectivament, l'expressió «som» que apareix a la part III del capítol primer del *Llibre de home*¹ no correspon al «soy» de la primera persona del verb ésser, sinó al substantiu, segons Bonner, «cim» o *summum*. És clar que tampoc té res a veure amb l'adjectiu en el significat de superficial o poc profund. Me sembla que aquest mot, com a conseqüència de la radical pregunta antropològica lul·liana, significa més aviat un tot que neix, com indica el mateix Llull, del «conjunyiment» de distintes parts.

Vull precisar, doncs, que la meua hermenèutica filosòfica del text de Llull, considerant l'home com a «acte de ser», no queda en res afectada per l'errada semàntica en el llibre abans citat.

Amb la nota que ara ofereixo desig precisar el concepte esmentat, aclarint el sentit de la interrelació de les dues preguntes que estableix Llull –com és home? i què és home?–, per tal de fonamentar-ho.

2. «Home, com és home? Home està en el som»

El «som» del text lul·lià no garanteix el lloc més alt (el «cim») de l'existència de l'home, com pot fer-ho en la filosofia cartesiana, tot i que Llull, com indica Miquel Batllori, es refereix sempre a «l'home existent».² El «som» tampoc significa l'encimbellament schellerià de l'home en el cosmos, malgrat que Llull

¹ Llull, R., *Libre de Home* (= LH, en endavant), ORL XXI, pàg. 28.

² Batllori, M., *Ramon Llull. Antologia filosòfica* (Barcelona: Ed. Laia, 1984), pàg. 46.

afirma que cada ésser humà, en participar de tots els trets de la realitat, abasta en el cosmos finalísticament la realitat més alta.

Llull estableix el concepte «som» de l'home com a conclusió de la pregunta: «Home, com és home?»; és a dir, el «som» de l'home en el sentit d'un tot jerarquitzat de les «parts grosses e menudes [que] dejús ell estan». I concreta literalment Llull: «De lur conjunyiment e ajustament resulta e hix home qui passa e està en terç nombre, e és lo tot simple en nombre de home segons sa deffinició (...). E en axí home està en lo som» (*LH*, pàg. 28).

L'home és una unitat estructural. Una unitat, perquè és «lo tot simple en nombre de home». Aquest tot neix d'unir «en terç nombre» la forma, la matèria i l'acte comuns, i que constitueixen les «tres parts grosses» de les quals «home és edificat e bastit». Cada una d'aqueixes parts és, a la vegada, la unitat resultant de bastir les parts «menudes» actives, passives i actuals de l'ànima i del cos.

La unitat humana és, però, estructural, perquè la conjunció de les parts no suposa una suma o addició dels components, sinó un tot dinàmic funcionalment interrelacionat. Una afecció particular i concreta de l'home no altera només la part afectada, sinó que, en una cadena d'interconnexions, implica l'home en la seva totalitat. Llull ho explica amb un exemple concret, quan escriu que l'home que «és tocat e mogut per alguna part particular, ell respon ab aquella, així com ab la vegetativa malalta per sobre calor e sacor, ab qui respon a la sensitiva, e ab la sensitiva qui sent la passió respon a la ymaginació que ymagina fonts, ombres, viandes humides e fredes, e representa ço que ymagina a la memòria, enteniment e voluntat de l'ome qui u representa a l'ome per ço que ell les moua a procurar ombres e a menjar viandes humides e fredes, e a beure molta aygua freda» (*LH*, pàgs. 28-29).

3. Cal que «home sàpia què és home, pus que és home»

Els estudiosos de l'antropologia lul·liana han enfocat el tema de l'home a l'obra de Ramon Llull des del contingut, més que des del sentit de la pregunta antropològica. Així han aportat quatre solucions.³

La primera, formulada per Joan Maura i pels Carreras Artau, revisada per Llinarès i actualitzada recentment per W. Artus i A. Vega, ha esbrinat una concepció psicològica de l'home. Tots aquests autors, malgrat les diferències de matís, coincideixen a fonamentar la seva interpretació en el *Llibre de contemplació*.⁴

³ Trias Mercant, S., «La relación natural-artificial en el "Libre de home" de Ramon Llull», *Actes del Simposi Internacional de Filosofia de l'Edat Mitjana. Vic-Girona, 11-16 d'abril de 1993* "Actes, núm. 1" (Vic: Patronat d'Estudis Osonencs, 1996), pàgs. 450-6.

⁴ Maura, J., «Psicología luliana», *Revista Luliana* (1904-1905), IV, 129-138, 161-171; V, 225-237; VI, 1-18, 33-37. Carreras Artau, T. y J., *Historia de la filosofía española. Filosofía cristiana de los siglos*

La segona perspectiva, que anomenam concepció naturalista, fou establerta per Pring-Mill i refermada per Cruz Hernández. El seu punt de vista, tot i les referències a distintes obres lul·lianes, relaciona la doctrina antropològica del *Llibre de home* amb la del *Liber correlativorum*.⁵

Una tercera perspectiva, considerada artisticoontològica, concep l'home a partir dels principis de l'Art estructurats correlativament. Jordi Gayà ha insistit en aquest punt de vista des de la interpretació del *Liber correlativorum*.⁶

Per últim, l'enfocament teologicofilosòfic que, iniciat pel P. Pasqual en el segle XVIII, ha estat assumit i revisat per Miquel Batllori en referència directa al *Llibre de home*.⁷

Interessa, però, indagar el sentit del plantejament lul·lià de la qüestió antropològica. Llull no es conforma a determinar només els components de l'home i com aquests s'estructuren en una unitat significativa. La pregunta de Llull és una pregunta radical i directa sobre *què és l'home*; quin és el bessó de la seva entitat, quin tipus de ser comporta la seva consistència.

El sentit de la pregunta apareix en la seva mateixa explicitació. La pregunta sobre què és l'home té sentit únicament des de la possibilitat que té l'home de fer-la i de la capacitat de la seva comprensió. En definitiva, l'home es pot preguntar què és l'home, *pus que és home*.

Des d'aquesta perspectiva, i únicament des d'ella, la pregunta i la resposta adquireixen unes característiques peculiars.

En primer lloc, el seu sentit humanista. No hi ha més raó per la qual és possible la pregunta sobre el ser de l'home que la que aquest és home. L'inici de la mateixa pregunta exigeix, segons Llull, l'existència del ser del qual hom demana per la seva consistència. La pregunta per la consistència de l'home implica inevitablement a la filosofia lul·liana l'home existent. «Abans de considerar els elements constitutius de l'home –escriu Batllori–, com solien fer els filòsofs medievals, Llull considera l'home ja existent, amb les seves potències i les seves actuacions»; és a dir, explicacions metafísiques de la seva vida concreta: la seva salut i malaltia, la seva joventut i la seva ancianitat.⁸

xii al xv, Vol. I (Madrid, 1939), pàg. 532. Llinarès, A., *Raymond Lulle, philosophe de l'action* (París: PUF, 1963; trad. cat. Barcelona: Eds. 62, 1987), pàgs. 214 i 227. Artus, W., «Raimundo Lulio sobre el compuesto inmaterial o espiritual del ser humano», *Actes del Simposi Internacional de Filosofia de l'Edat Mitjana. Vic-Girona, 11-16 d'abril de 1993*, "Actes, núm. 1" (Vic: Patronat d'Estudis Osonenes, 1996), pàgs. 194-201. Vega, A. (1996), «Cuerpo espiritual y espíritu corporal en Ramon Llull», *Actes del Simposi Internacional de Filosofia de l'Edat Mitjana. Vic-Girona, 11-16 d'abril de 1993*, "Actes, núm. 1" (Vic: Patronat d'Estudis Osonenes, 1996), pàgs. 470-474.

⁵ Pring-Mill, R., *El microcosmos lul·lià* (Palma de Mallorca: Ed. Moll, 1961). Cruz Hernández, M., *El pensamiento de Ramon Llull* (Valencia: Ed. Castalia, 1977), pàgs. 181-182.

⁶ Gayà, J., *La teoría luliana de los correlativos* (Palma de Mallorca, 1979), pàgs. 141 i 199.

⁷ Batllori, M., *Op. cit.*, pàgs. 46-48.

⁸ Batllori, M., *Op. cit.*, pàg. 46.

La pregunta no sols té un sentit humanista, sinó també, com acaba de dir Batllori, un caire metafísic, tot i les implicacions antropològiques que se'n deriven.

Aqueixa metafísica humanista, en intentar definir l'ésser de l'home, segueix en Llull un procediment afirmatiu i un altre negatiu. Així diu: «Ans la mort hom ha ésser e és home lo seu ésser, e après la mort hom no ha ésser umà» (*LH*, pàg. 50).

El que vol subratllar Llull és que, tot i que l'home és una entitat i una entitat existencial, el que compta a una metafísica humanista és el caràcter humà de l'ésser de l'home; val a dir, el «si mateix» d'aquest ésser. Llull raona d'aquesta manera: «Si home ha plaer en conèixer los secrets e les natures de les altres coses, molt mils deu haver plaer en conèixer los secrets e les natures de si mateix» (*LH*, pàg. 12).

Què significa el «si mateix» de l'ésser humà? La solució la trobam quan Llull planteja la mateixa qüestió en referir-se a l'ànima: «Con home és home en si mateix enaixí ànima és ànima en si mateixa» (*LH*, pàg. 21). I és en si mateix, perquè «és en si mateixa lo que és»; és a dir, en funció d'allò que li pertany pròpiament, amb independència d'aquelles coses que no constitueixen el seu ésser. Altra volta, en parlar de l'ànima trobam una nova indicació per entendre el sentit d'aqueixa afirmació, i és quan Llull afirma que «pot hom conèixer ànima com és ço que és (...), axí com cors elementat que ha manera en ésser ço que és» (*LH*, pàg. 24). Llull subratlla que l'home «ha ésser humà» perquè «ses parts eren pròpiament e essencialment concordants sens nenguna contrarietat» (*LH*, pàg. 18).

Llull és molt més explícit quan orienta el discurs des del concepte de mort. La mort és «tolliment» i «defalliment». Tolliment, de què? Llull estableix els mateixos paràmetres que quan cercava el «què» de l'home. La mort és tolliment d'ésser; però no de l'ésser en quant ésser, sinó de l'ésser humà. «Aprés la mort –afirma Llull– hom no ha ésser humà.» La mort converteix l'home no en un no-ser, sinó en un «no home». La mort «toll a home si mateix en quant no roman home». El defalliment humà que provoca la mort en l'ésser de l'home és el més radical, perquè «no pot més perdre que si mateix, ni la mort no pot més tolre que tolre ésser humà» (*LH*, pàg. 50).

Al caràcter metafísic i humanista de la pregunta hi hem d'afegir una dimensió dinamista. Preguntar per l'ésser de l'home suposa inquirir per la seva entitat i també, i sobretot, per la seva dinamicitat. «Tots los naturals començaments de home –escriu Llull– han natural manera a obrar» (*LH*, pàg. 38).

Louis Sala-Molins fou el primer d'advertir que l'acció constitueix el postulat fonamental de la metafísica lul·liana,⁹ idea recollida i subratllada posteriorment

⁹ Sala-Molins, L., «Le postulat fonamental de la philosophie lullienne», *EL* 14 (1970), 181-198.

per altres autors per tal de diferenciar l'acció com a «activitat eficaç» de l'apologètica lul·liana¹⁰ del «fer» inherent a l'ésser.¹¹ L'ésser és radicalment operatiu i, per això, Llull no concep un ésser exclusivament òntic, «car –afirma– més és ésser e obrar, que ésser tan solament».¹² L'ésser és fonamentalment acció.

És cert que altres pensadors medievals lliguen intrínsecament l'ésser i el fer, segons la fórmula de l'«operari sequitur esse». Però, en aquest cas, l'acció mai no és constitutiva de l'ésser, sinó la seva simple manifestació. Per a Llull, en canvi, l'acte d'ésser és ésser-en-acció; ésser sense actuar és, segons Llull, una contradicció.

Amb més motiu a l'ésser és inherent l'acció humana. La forma essencial i l'essencial matèria constitutives de l'ésser humà «no porien ésser ço que son sens obra natural, sens la qual obra natural la forma no hauria natural acció ni la matèria natural passió» (*LH*, pàg. 32). Sense l'acció, l'home deixa d'actualitzar i, en conseqüència, deixa d'ésser. «Cové, donchs, que home haja obra natural per ço que pusqua haver forma e matèria, e que forma e matèria sien ço que són» (*LH*, pàg. 32).

Sebastià Trias Mercant
Maioricensis Schola Lullistica

¹⁰ Llínarès, A. (vegeu n. 4 més amunt), que segueix Sureda Blanes i Carreras Artau.

¹¹ Trias Mercant, S., *Història del pensament a Mallorca* vol. I (Mallorca: Ed. Moll, 1985), pàg. 49. També, Maduell, A., «Trets de la fisonomia lul·liana», a l'edició del *Llibre d'amic e amat* (Barcelona, 1996), i «Assaig de síntesi metafísica lul·liana», *Actes del Simposi Internacional de Filosofia de l'Edat Mitjana. Vic-Girona, 11-16 d'abril de 1993*, "Actes, núm. 1" (Vic: Patronat d'Estudis Osonenes, 1996), pàgs. 313-314.

¹² Llull, R., *Arbre de filosofia d'amor*, OE II, pàg. 74.